

מעמד התלמיד בהלכה ובהשקפה

הרב ד"ר אהרן אדלר

1. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ב

כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן בניו, שנאמר ושונתם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידיך שהתלמידים קרויין בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים, אם כן למה נצטוו על בנו ועל בן בנו, להקדים בנו לבן בנו ובן לבן חבירו.

2. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ד

הלכה א

אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו, או לתם, אבל אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו, אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למרקוליס שנאמר כצורר אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד, אין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו, וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו עד שובו למוטב, שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, אמרו חכמים אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו אם לאו אל יבקשו תורה מפיהו.

3. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סב עמוד א

תניא, אמר רבי עקיבא: פעם אחת נכנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום, ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל. אמר ליה בן עזאי: עד כאן העזת פנים ברבך! - אמר ליה: תורה היא וללמוד אני צריך. תניא, בן עזאי אומר: פעם אחת נכנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום, ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב, ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל. אמר לו רבי יהודה: עד כאן העזת פניך ברבך! - אמר לו: תורה היא וללמוד אני צריך. רב כהנא על, גנא תותיה פורייה דרב. שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו, אמר ליה: דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא! אמר לו: כהנא, הכא את? פוק, דלאו ארח ארעא. אמר לו: תורה היא וללמוד אני צריך.

4. הקדמה ליד החזקה לרמב"ם

והמצוה שהיא פירוש התורה לא כתבה אלא צוה בה לזקנים וליהושע ולשאר כל ישראל. שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות וגו'. ומפני זה נקראת תורה שבעל פה. אף על פי שלא נכתבה תורה שבעל פה למדה משה רבינו כולה בבית דינו לשבעים זקנים. ונאלעזר ופנחס ויהושע שלשתן קבלו ממשה. וליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו מסר תורה שבעל פה וצוהו עליה. וכן יהושע כל ימי חייו למד על פה. וזקנים רבים קבלו מיהושע.

5. תלמוד בבלי מסכת תענית דף ז עמוד א

והיינו דאמר רבי חנינא: הרבה למדתי מרבתי ומחבירי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולן.

6. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ה

הלכה יב

כשם שהתלמידים חייבין בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבו, כך אמרו חכמים יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וצריך אדם להזהר בתלמידיו ולאוהבם שהם הבנים המהנים לעולם הזה ולעולם הבא.

הלכה יג

התלמידים מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין לבו, אמרו חכמים הרבה חכמה למדתי מרבתי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם, וכשם שעץ קטן מדליק את הגדול כך תלמיד קטן מחדד הרב עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפוארה.

7. רש"י במדבר פרק א

ויתילדו על משפחתם - הביאו ספרי יחוסיהם ועידי חזקת (לידתם) [לידת] כל אחד ואחד, להתייחס על השבט:

8. רש"י במדבר פרק ג

(א) ואלה תולדת אהרן ומשה - ואינו מזכיר אלא בני אהרן. ונקראו תולדות משה, לפי שלמדן תורה. מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו:

9. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פו עמוד א

דאמר רבי יוחנן: סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא.

10. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יד עמוד ב

וא"ר יוחנן: שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק, ואלו הן: הושע וישעיה, עמוס ומיכה.

11. רש"י במדבר פרק כז

מהודך - ולא כל הודך נמצינו למדין פני משה כחמה פני יהושע כלבנה:

12. רש"י בראשית פרק טו

דמשק - לפי התרגום מדמשק היה, ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק. ובתלמוד דרשו נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים:

13. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ה

וחייב אדם להקביל פני רבו ברגל.

14. הקדמת הרמב"ם למשנה

וכך היה סדר למודו לישראל היה בא לאהלו, נכנס אצלו אהרן תחלה, והוא מסדיר לו המקרא שקבל פעם אחת ומלמדו פירושו, נסתלק אהרן ובא לו לימין משה רבינו. נכנסים אח"כ אלעזר ואיתמר בניו, מסדיר להם משה כמו שהסדיר לאהרן ומסתלקים, בא לו אחד מהם לשמאל משה רבינו והשני לימין אהרן. נכנסים אח"כ שבעים זקנים ומלמדם משה ג"כ כמו שלמד אהרן ובניו, ואח"כ נכנסים המון העם כל המבקש ה' ומסדיר גם להם כדי שישמעו כולם ממנו. נמצא שאהרן שמע אותו מקרא ארבע פעמים ממה, ובניו שמעו ממנו שלש פעמים, והזקנים פעמים, ושאר העם פעם אחת. ומסתלק משה מהם. וחוזר אהרן ומסדיר אותו המקרא ששמע ממה ארבע פעמים כמו שאמרנו לכל הנמצאים, ומסתלק גם אהרן. נמצא שגם בניו שמעו ארבע פעמים שלש ממה ואחת מאהרן, וחוזרים גם אלעזר ואיתמר אחרי הסתלקות אהרן ומסדירים אותו המקרא עצמו ששמעו ארבע פעמים כמו שאמרנו לכל הנמצאים, ומסתלקים מלמד. נמצא ששבעים זקנים שמעו אותו המקרא ארבע פעמים, שתי פעמים ממה ופעם מאהרן ופעם מאלעזר ואיתמר. וחוזרין אח"כ גם שבעים זקנים ומסדירים אותו המקרא לכל ההמון פעם אחת, נמצא שכל העם שמעו אותו מקרא ארבע פעמים, פעם ממה ושניה מאהרן ושלישית מבניו ורביעית משבעים זקנים.

15. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד ב

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, שנאמר: +מלכים ב' ג' +פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו, למד לא נאמר אלא יצק - מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה.

16. תלמוד ירושלמי מסכת סוכה פרק ה דף נה טור א /מ"ה

אמר רבי יונה יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית שואבה ושרת עליו רוח הקודש

17. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פד עמוד א

נח נפשיה דרבי שמעון בן לקיש, והוה קא מצטער רבי יוחנן בתריה טובא

18. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סב עמוד ב

אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א"ר נחמן: אסכרה.

19. רמב"ם הלכות חמץ ומצה נוסח ההגדה

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קרית שמע של שחרית.

20. רמב"ם הלכות עבדים פרק ט הלכה ח

מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך, ואע"פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה, וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה, ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי הלא בבטן עושני עשהו ויכונונו ברחם אחד, ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי ע"ז אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל, וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו וכל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך.

21. משנה מסכת אבות פרק א

הלל אומר הוי מתלמידי של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה:

22. תלמוד בבלי מסכת יומא דף סט עמוד א

חזן הכנסת נוטל ספר תורה. שמע מינה: חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב! - אמר אביי: כולה משום כבודו דכהן גדול היא.

23. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צ עמוד ב

מן הכתובים - דכתיב +שיר השירים ז'+ וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים - ודילמא רחוש מרחשן שפוותיה בעלמא, כרבי יוחנן. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה - שפתותיו דובבות בקבר, שנאמר דובב שפתי ישנים.